অধ্যায় ১২ ঃ ভাৰতৰ জাতীয় আন্দোলন ১৯১৯ চনৰ পৰা ১৯৩৯ চনলৈ

অধ্যায় গাঁথনি

12.1 উদ্দেশ্য

12.2 পৰিচয়

12.3 ভাৰতৰ ৰাজনীতিত গান্ধীৰ উত্থাপন

12.4 অসহযোগ আন্দোলন

12.4.1 ৰাওলাট আইন আৰু জালিনৱালাবাগৰ শোকাৱহ ঘটনা

12.4.2 খিলাফাৎ আৰু সহযোগ আন্দোলন

12.5 আইন অমান্য আন্দোলন

12.6 ভাৰত চৰকাৰ আইন, 1935 চন

12.7 অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

12.8 প্ৰসংগ পুথি

12.9 অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

12.10 আৰ্হি প্ৰশ্ন

১২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতৰ ৰাজনীতিত মহাত্মা গান্ধীৰ উত্থাপনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- অসহযোগ আন্দোলনৰ বিষয়ে বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব
- আইন অমান্য আন্দোলনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব।

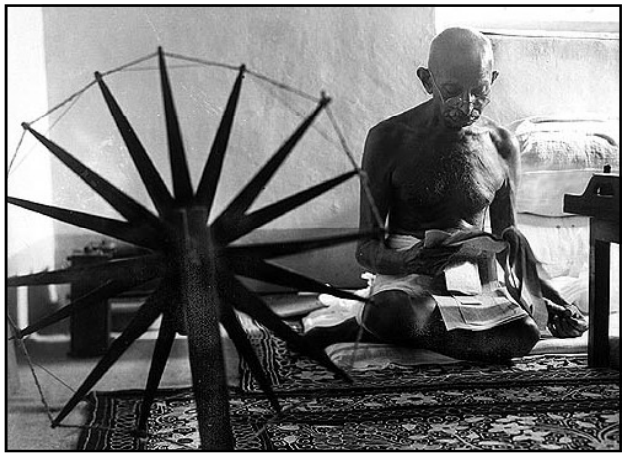
১২.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়ত আমি ইতিমধ্যে বংগ বিভাজনৰ বিষয়ে আৰু হোম ৰুল আন্দোলনৰ ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰামলৈ অৱদান সম্পৰ্কে আলোচনা কৰি আহিছো। ভাৰতৰ জাতীয় আন্দোলনলৈ গান্ধীৰ উত্থান বৰ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ আছিল। এই অধ্যায়টোত আমি ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰাম 1919 চনৰ পৰা 1939 চনলৈ আলোচনা কৰিম।

১২.৩ ভাৰতৰ জাতীয় ৰাজনীতিত গান্ধীৰ উত্থান

আমি সকলোৱে 'মহাত্মা গান্ধী' নামটোৰ সতে পৰিচিত। নহয় জানো? তেওঁ আকৌ 'বাপু' অথবা 'জাতিৰ পিতা' হিচাপেও পৰিচিত আছিল। আপোনালোকে বাৰু জানেনে তেওঁক কিয় জাতিৰ পিতাৰূপে জনা যায়? ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰামলৈ তেওঁ আগবঢ়োৱা অনন্য অৱদানৰ বাবে তেওঁক এই নামেৰে জনা যায়।

চিত্ৰ ১২.১ মহাত্মা গান্ধী



উৎস ঃ *গোগোল ইমেজ*

সত্যাগ্ৰহ ঃ সত্য আৰু অহিংসাৰ ভিত্তিত প্ৰতিস্থিত এক প্ৰতিৰোধ শক্তি।

দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ জোহানছবার্গত তেওঁ আইনজীৱী হিচাপে জীৱিকা আৰম্ভ কৰিছিল। সেই দেশখনতে মহাত্মা গান্ধীয়ে ৰাজনৈতিক জীৱনৰ পাতনি মেলে। দক্ষিণ আফ্ৰিকালৈ প্ৰব্ৰজিত লোকসকলৰ এগৰাকী নেতাৰূপে গান্ধীয়ে শ্বেত শাসকসকলৰ ভাৰতীয় লোকসকলকে ধৰি কলা ছালৰ লোকসকলৰ প্ৰতি প্ৰদৰ্শিত বৈষম্যমূলক আচৰণৰ বিৰোধিতা কৰিছিল। আপোনালোকে জানি আচৰিত হ'ব যে এই আন্দোলনত গান্ধীৰ একমাত্ৰ অস্ত্ৰ আছিল 'অহিংসা' যাক 'সত্যাগ্ৰহ' বুলিও জনা যায়। এই শান্তিপূৰ্ণ সত্যাগ্ৰহৰ জৰিয়তে তেওঁ শাসক সকলক ভাৰতীয় লোকসকলৰ দাবী মানি লবলৈ বাধ্য কৰাইছিল। দক্ষিণ আফ্ৰিকাত হোৱা এই প্ৰাৰম্ভিক সফলতাৰ পিছত গান্ধীজিয়ে 1915 চনত ভাৰতলৈ ঘূৰি আহে। সেই সময়ত সমগ্ৰ ভাৰততে ব্ৰিটিছ বিদ্বেষী এক প্ৰৱণতা গঢ়ি উঠিছিল আৰু গান্ধীয়ে ভাৰতত সক্ৰিয় ৰাজনীতিত অংশ গ্ৰহণ কৰাৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিছিল। কিন্তু এই সিদ্ধান্ত লোৱাৰ আগতে তেওঁ গোটেই দেশ ভ্ৰমণ কৰিছিল। এই ভ্ৰমণৰ জৰিয়তে তেওঁ সাধাৰণ ভাৰতীয় জনতাৰ দৰিদ্ৰতা আৰু অনাহাৰ ভালদৰে বুজি পাইছিল। জনসাধাৰণৰ এই দুৰ্দশাই 'বাপু'ৰ অন্তৰত এনে সাঁচ বহুৱাইছিল যে সাধাৰণ মানুহক কৰা শোষণ নিৰ্মূলকৰণ তেওঁৰ ৰাজনৈতিক আদৰ্শৰ এক মূল বিষয় হৈ পৰিছিল।



জানি থোৱা ভাল

ভ্ৰমণৰ কালছোৱাত গান্ধীজীয়ে ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰক লগ কৰিবলৈ শান্তি নিকেতনলৈ গৈছিল আৰু তেওঁ ৰবীন্দ্ৰনাথক 'গুৰুদেৱ' বুলি সম্ভাষণ জনাইছিল। ৰবীন্দ্ৰনাথেও গান্ধীজীক 'মহাত্মা' সন্মানেৰে আদৰণি জনাইছিল।

1917 চনত বিহাৰৰ চম্পাৰণত কৰা সত্যাগ্ৰহৰ জৰিয়তে গান্ধীয়ে ভাৰতীয় ৰাজনীতিত প্ৰৱেশ কৰে। চম্পাৰণত ব্ৰিটিছে ভাৰতীয় নীল খেতিয়ক সকলক নিৰ্দয়ভাৱে দমন কৰিছিল। গান্ধীজীয়ে ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ, জে. বি. কৃপালিনী, মহাদেৱ দেশাই আদিৰ নিচিনা ব্যক্তিৰ লগত চম্পাৰণ পায়গৈ আৰু ব্ৰিটিছ চৰকাৰক এখন তদন্ত কমিটি গঠন কৰি দিবলৈ বাধ্য কৰায়। ব্ৰিটিছ

চৰকাৰে উক্ত কমিটিখনৰ অনুমোদন জনোৱাৰ পাছত খেতিয়কসকলৰ যন্ত্ৰণা বহুখিনি লাঘৱ হয়। এনেদৰে উৎপীড়নৰ বিৰুদ্ধে ভাৰতত চলোৱা প্ৰথম সংগ্ৰামখনত গান্ধীজীয়ে সফলতা লাভ কৰে।

চম্পাৰণত সফলতা লাভ কৰাৰ পাছত গান্ধীজীয়ে আহমেদাবাদত সফলতাৰে বনুৱাসকলক ধৰ্মঘটত ভাগ লোৱায়। আহমেদাবাদত কাপোৰ কলৰ শ্ৰমিক আৰু মালিকৰ মাজত 1918 চনত হোৱা এক বিবাদত গান্ধীজীয়ে হস্তক্ষেপ কৰিছিল। এক বুজাবুজি কৰাৰ স্বাৰ্থত গান্ধীজীয়ে আমৰণ অনশনত বহিছিল আৰু সৰ্বশেষত কলৰ মালিকপক্ষই বনুৱাসকলৰ মজুৰি 35 শতাংশ বঢ়াবলৈ সন্মতি প্ৰকাশ কৰে।

ইয়াৰ পাছত তেওঁ গুজৰাটৰ খেৰাৰ কৃষকসকলৰ সংগ্ৰামত যোগদান কৰে। সৰ্বশেষত চৰকাৰ আৰু খেতিয়কৰ মাজত এক বুজাবুজিত উপনীত কৰায়।

এই তিনিটা আন্দোলনৰ সফলতাই গান্ধীজীক সাধাৰণ মানুহৰ মাজত অধিক জনপ্ৰিয় কৰি তোলে। গান্ধীৰ এই সফলতাৰ মূলতে আছিল সত্য আৰু অহিংসাৰ ওপৰত থকা তেওঁৰ আস্থা। সাধাৰণ মানুহে এই দুবিধ আদৰ্শক গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু ফলস্বৰূপে গান্ধীৰ সামাজিক ভাৱমূৰ্তি উজ্বল হৈ উঠিছিল। গান্ধীজীয়ে হিন্দু-মুছলমান সম্প্ৰীতি ৰক্ষাৰ বাবে তথা অৱদমিত শ্ৰেণীৰ লোক আৰু মাহিলাৰ মুক্তিৰ বাবেও আহ্বান জনাইছিল। এনেদৰে গান্ধীজী সৰ্বভাৰতীয় নেতালৈ পৰিণত হৈছিল। এই সময়ছোৱাৰ ভিতৰতে তেওঁ ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছত যোগদান কৰে আৰু গান্ধীজীৰ জনপ্ৰিয় সামাজিক ভাৱমূৰ্তিৰ ফলত প্ৰথমবাৰৰ বাবে ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছ সাধাৰণ মানুহৰ ওচৰ চাপি আহে। গান্ধীৰ সুদক্ষ নেতৃত্বত ভাৰতীয় সাধাৰণ লোকে আগবাঢ়ি আহি ভাৰতীয় জাতীয় আন্দোলনত যোগদান কৰিবলৈ লয় ইয়াৰ ফলতেই ভাৰতবৰ্ষই 1947 চনৰ 15 আগষ্টত স্বাধীনতা লাভ কৰে।



চিন্তা-চৰ্চা কৰক ১২.১

নিম্নোক্ত স্থানসমূহ ভাৰতৰ মানচিত্ৰত চিহ্নিত কৰক—

(ক) চম্পাৰণ (খ) আহমেদাবাদ (গ) খেৰা



অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং 1ঃ গান্ধীয়ে নিজৰ ৰাজনৈতিক জীৱন ক'ত আৰম্ভ কৰে?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং 2ঃ চম্পাৰণ সত্যাগ্ৰহ কোন চনত হৈছিল?

.....

.....

১০.৪ অসহযোগ আন্দোলন

আপোনালোকে বাৰু অসহযোগ আন্দোলনৰ বিষয়ে শুনিছেনে? গান্ধীজীয়ে বৃটিছৰ বিৰুদ্ধে এই আন্দোলনৰ নেতৃত্ব দিছিল আৰু বৃহৎ সংখ্যক ভাৰতীয় লোকে এই আন্দোলনত অংশগ্রহণ কৰিছিল। এই আন্দোলন আৰম্ভ কৰাৰ সময়ত গান্ধীয়ে ভাৰতীয় লোকক তেওঁলোকৰ দাবীসমূহ পূৰণ নোহোৱা পর্যন্ত বৃটিছ চৰকাৰৰ কামত সহযোগ নকৰিবলৈ আহ্বান জনাইছিল। অসহযোগ আন্দোলনৰ বিষয়ে জানিবলৈ হ'লে আমি প্রথমতে জালিৱানৱালাবাগৰ শোকাবহ ঘটনা, খিলাফৎ আন্দোলন আদিৰ বিষয়ে জানিব লাগিব।

১২.৪.১ ৰাওলাট আইন আৰু জালিৱানাবাগৰ শোকাবহ ঘটনা

প্রথম বিশ্বযুদ্ধ আৰু ইয়াৰ পৰৱর্তী ঘটনাৰাজিয়ে ভাৰতীয় ৰাজনীতিৰ দিশ সলনি কৰি পেলাইছিল। ভাৰতীয় জাতীয় নেতৃত্বই বৃটিছৰ সমগ্র যুদ্ধ-প্রয়াসক সমর্থন কৰিছিল আৰু তেওঁলোকে আশা পুহিছিল যে বৃটিছসকলে বৃটিছ ৰাজত্বৰ ছত্রছায়াতে ভাৰতীয় সকলৰ স্বায়ত্ব শাসনৰ দাবীক পূর্ণ কৰিব। কিন্তু ইয়াৰ সলনি বৃটিছে ভাৰতীয় আশাৰ বিৰুদ্ধে দমনমূলক ৰাওলাট আইনখন (1919) জাপি দিছিল। বৃটিছৰ এই আইনখন প্রণয়ণৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল ভাৰতীয়সকলক তেওঁলোকৰ অধিকাৰৰ পৰা বঞ্চিত কৰি ৰখা।



জানি থোৱা ভাল

ৰাওলাট আইনখনৰ মূল উপবন্ধ সমূহ আছিল এনে ধৰণৰ—

ক) যিকোনো ব্যক্তিক কেৱল সন্দেহবশত গ্রেপ্তাৰ অথবা দেশান্তৰ কৰা।

খ) ৰাজনৈতিক গোচৰসমূহ এই উদ্দেশ্যে স্থাপিত ন্যায়াধিকৰণ (Tribunal) ৰ দ্বাৰা বিচাৰ কৰা।

গ) কাৰোবাৰ হাতত ৰাজদ্রোহমূলক পুস্তিকা থকাটোক শাস্তিযোগ্য অপৰাধ বুলি ঘোষণা কৰা হ'ল।

এই বিধেয়কখন গ্রহণ কৰাৰ পাছত মহাত্মা গান্ধীয়ে জনসাধাৰণক 1919 চনৰ 6 এপ্রিল তাৰিখে হৰতাল পালন কৰিবলৈ উপদেশ দিলে। গান্ধীজীয়ে ভাৰতীয় জনগণৰ মাজত অহিংসা আৰু সত্যাগ্রহৰ অস্ত্র প্রয়োগ কৰিছিল। তথাপিও পুলিচী নির্যাতনৰ ফলশ্রুতিত সকলো ঠাইতে সত্যাগ্রহীসকল অহিংস হৈ থাকিব পৰা নাছিল; বিশেষকৈ গান্ধীজীক পুলিচে গ্রেপ্তাৰ কৰা ঘটনা যথেষ্ট উত্তেজনাপূর্ণ আছিল।

যি নহওঁক আটাইতকৈ নিষ্ঠুৰ ঘটনাটি সংঘটিত হৈছিল পাঞ্জাবৰ জালিয়ানাবাগত 1919 চনৰ 13 এপ্রিল তাৰিখে। উক্ত দিনাখন ড^0 সত্যপাল আৰু ড^0 ছয়ফুদ্দিন

কিচলুৰ দেশান্তৰৰ প্ৰতিবাদত তাত এখন মিটিং অনুষ্ঠিত হৈছিল। প্ৰায় 10,000 শান্তিপ্ৰিয় জনতাই অমৃতসৰৰ জালিৱানৱালা বাগ (বাগিছা) ত সমবেত হৈছিলহি। সমবেত জনতাই যি সময়ত বক্তৃতা শুনি আছিল সেই সময়ত কোনো ধৰণৰ পূৰ্ব সৰ্তকবাণী নুশুনুওৱাকৈ জেনেৰেল ডায়াৰে জনতাৰ ওপৰত মুকলি গুলীবৰ্ষণৰ আদেশ দিছিল। বিভিন্ন সূত্ৰ অনুসৰি প্ৰায় 1000 লোকৰ সেই শোকাবহ ঘটনাত মৃত্যু হৈছিল আৰু কেইবা শ লোক আঘাতগ্ৰস্ত হৈছিল।

জালিৱানৱালা বাগত 1919 চনত সংঘটিত এই শোকাবহ ঘটনাই ভাৰতীয় জাতীয় আন্দোলনত সুদূৰ প্ৰসাৰী প্ৰভাৱ পেলাইছিল। সাধাৰণলোকৰ প্ৰতি বৃটিছে কৰা এই পাশৱিক আক্ৰমণৰ সমান্তৰাল উদাহৰণ ইতিহাসৰ পাততে পাবলৈ নাই। এই ঐতিহাসিক ঘটনাৰ পিছত হাজাৰ হাজাৰ ভাৰতীয় লোক স্বাধীনতা সংগ্ৰামত জপিয়াই পৰিল।

১২.৪.২ খিলাফৎ আৰু অসহযোগ আন্দোলন

প্ৰথম বিশ্বযুদ্ধৰ পাছত বৃটিছৰ বিৰুদ্ধে ভাৰতীয় মানুহৰ ক্ৰমবৰ্দ্ধমান অসন্তুষ্টিয়েই ধাৰাবাহিক গণ আন্দোলনৰ ৰূপ ল'লে। 1919 চনত মুছলমান সকলে খিলাফৎ আন্দোলন আৰম্ভ কৰিলে। এই আন্দোলনৰ মূল নেতাসকল আছিল মৌলানা মহম্মদ আলি, চৌকৎ আলি ইত্যাদি। তুৰ্কীৰ প্ৰতি বৃটিছ চৰকাৰৰ ভাবভংগী সলনি কৰাবলৈ বাধ্য কৰোৱাটোৱেই এই আন্দোলনৰ মূল লক্ষ্য আছিল। প্ৰথম বিশ্বযুদ্ধত তুৰ্কীয়ে গ্ৰেট বৃটেইনৰ বিৰুদ্ধে অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল। যুদ্ধত তুৰ্কী পৰাজিত হোৱাৰ পিছত খবৰ ওলাইছিল যে সন্মিলিত শক্তিয়ে তুৰস্কৰ সাম্ৰাজ্যক খণ্ডিত কৰিব বিচাৰিছে। তদুপৰি তুৰ্কীৰ চুলটানক, যি খালিফ বা ধৰ্ম গুৰুও আছিল, তেওঁক অসন্মান কৰা হৈছিল। ইয়ে খিলাফৎ আন্দোলনৰ সূত্ৰপাত কৰিছিল। এখন খিলাফৎ কমিটি গঠন কৰা হৈছিল আৰু দেশব্যাপী এই বিদ্ৰোহক সংগঠিত কৰা হৈছিল। মহাত্মা গান্ধী, গংগাধৰ তিলকৰ নিচিনা নেতাই এই আন্দোলনত অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল। হিন্দু-মুছলমানক সন্মিলিত কৰিবলৈ তেওঁলোকে ইয়াক এক ভাল সুযোগ বুলি ধৰিছিল। 1919 চনত দিল্লীত সৰ্বভাৰতীয় খিলাফৎ সন্মিলন অনুষ্ঠিত হৈছিল আৰু ইয়াত মহাত্মা গান্ধীক সভাপতিৰূপে নিৰ্বাচিত কৰা হৈছিল। 1920 চনৰ আগষ্ট মাহত খিলাফৎ কমিটিয়ে অসহযোগ আন্দোলন আৰম্ভ কৰে। কংগ্ৰেছেও এই আন্দোলনত সমৰ্থন জনায়। অৱশেষত খিলাফৎ কমিটি আৰু ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ দাবীসমূহক লগ কৰি দিয়া হ'ল আৰু গান্ধীজীক এই আন্দোলনৰ নেতৃত্ব ল'বলৈ কোৱা হ'ল।

গান্ধীজীয়ে চৰকাৰক পাঞ্জাৱত সংঘটিত হোৱা শোকাবহ ঘটনা সন্দৰ্ভত অনুশোচনা প্ৰকাশ কৰিবলৈ, তুৰ্কীৰ প্ৰতি এক কোমল দৃষ্টিভংগী ল'বলৈ আৰু

সাংবিধানিক সংশোধনত কিছুমান নতুন আঁচনি আনিবলৈ আহ্বান জনালে। যেতিয়াই চৰকাৰে এই দাবীবোৰৰ প্ৰতি কানসাৰ নকৰিলে তেতিয়া 1921 চনত অসহযোগ আন্দোলন আৰম্ভ কৰা হ'ল। জনসাধাৰণক বিদেশীবস্তু, আদালত, বিদ্যালয়, চৰকাৰী অনুষ্ঠান আদি বৰ্জন কৰিবলৈ কোৱা হ'ল। ইয়াৰ অৰ্থই আছিল যে ভাৰতীয় লোকে চৰকাৰক সহযোগ আগ নবঢ়ায়। তদুপৰি সাধাৰণ লোকক স্বদেশী বস্তুৰ ব্যৱহাৰ কৰা, যতৰেৰে কাম কৰা, অস্পৃশ্যতা আতৰ কৰাত যত্নপৰ হোৱা, মহিলাৰ মুক্তি আদিৰ হকে কাম কৰিবলৈ উপদেশ দিয়া হৈছিল। এই সমগ্ৰ আন্দোলনত সাধাৰণ লোকক অহিংস হৈ থাকিবলৈ গান্ধীজীয়ে প্ৰাৰ্থনা জনাইছিল। হাজাৰ-বিজাৰ লোকে এই আন্দোলনত অংশ লৈছিল। চৰকাৰেও সকলো প্ৰকাৰৰ দমন নীতি গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু আন্দোলনটোৱে সকলো ঠাইতে অহিংস হৈ থাকিব পৰা নাছিল। সাধাৰণ মানুহৰ মনতো ব্ৰিটিছ বিৰোধী মনোভাৱ জাগি উঠিছিল। 1922 চনৰ 5 ফেব্ৰুৱাৰীত উত্তৰ প্ৰদেশৰ গোৰখপুৰৰ চৌৰি-চৌৰাত হোৱা এক কংগ্ৰেছী সমদলত পুলিছে গুলীবৰ্ষণ কৰিছিল। উত্তেজিত জনতাই পুলিচ থানা আক্ৰমণ কৰি থানাখন জ্বলাই দিছিল আৰু ফলত 22 জন পুলিচৰ মৃত্যু ঘটিছিল। গান্ধীজীয়ে এই আন্দোলনে হিংস্ৰৰূপ ল'ব পাৰে বুলি ভয় খাইছিল আৰু 1922 চনত আকস্মিকভাৱে এই আন্দোলন স্থগিত কৰিছিল।



জানি থোৱা ভাল

কিছুমান ৰাষ্ট্ৰীয় আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ঘটনাৰ বাবে খিলাফৎ আন্দোলনৰ গতি বেলেগ দিশলৈ সলনি হৈছিল। তুৰ্কীৰ প্ৰগতিবাদী নেতা কামাল পাছাই যেতিয়া চুলটানৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ কৰি ক্ষমতা দখল কৰিছিল তেতিয়াই এই আন্দোলনে নিজৰ গতি হেৰুৱাই পেলাইছিল। 1924 চনত খিলাফতৰ বিলুপ্তি সাধন কৰা হৈছিল আৰু তুৰ্কীক এখন ধৰ্মনিৰপেক্ষ গণৰাজ্য হিচাপে ঘোষণা কৰা হৈছিল। এনেদৰে ভাৰতবৰ্ষত খিলাফৎ আন্দোলনৰ যৱনিকা পৰে।

অসহযোগ আন্দোলনৰ তাৎপর্য্য

- কৃষক, শ্ৰমিক, ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, আইনজীৱী, শিক্ষক ইত্যাদিৰ অংশগ্ৰহণেৰে প্ৰথমবাৰৰ বাবে ভাৰতীয় জাতীয় আন্দোলনটোৱে প্ৰকৃত গণভিত্তি লাভ কৰিছিল।
- স্বাধীনতা সংগ্ৰামত ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছ সাধাৰণ মানুহৰ সংগঠনলৈ পৰিণত হৈছিল।
- এই আন্দোলনত হিন্দু-মুছলমান সম্প্ৰীতিয়ে শীৰ্ষতা লাভ কৰিছিল।



চিন্তা-চৰ্চা কৰক ১২.২

জালিৱানৱালাবাগৰ শোকাবহ ঘটনাৰ বিষয়ে এক টোকা প্ৰস্তুত কৰক—

.....

.....

.....



অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং 3ঃ কোন চনত ৰাৱালট আইন গৃহীত হৈছিল?

.....

প্ৰশ্ন নং 4ঃ কোন চনত জালিৱানৱালাবাগৰ হত্যাকাণ্ড সংঘটিত হৈছিল?

.....

প্ৰশ্ন নং 5ঃ কোন চনত ভাৰতবৰ্ষত খিলাফৎ আন্দোলন আৰম্ভ হৈছিল?

.....

প্ৰশ্ন নং 6ঃ খিলাফৎ আন্দোলনৰ দুগৰাকী নেতাৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

প্ৰশ্ন নং 7ঃ কোন চনত গান্ধীয়ে অসহযোগ আন্দোলন স্থগিত ৰাখে?

.....

১২.৫ আইন অমান্য আন্দোলন

আইন অমান্য আন্দোলনে ভাৰতীয় জাতীয় আন্দোলনত এক নতুন যুগৰ সূচনা কৰে। ভাৰতবৰ্ষত ৰাজনৈতিক অসন্তোষ বৃদ্ধি হোৱাৰ সময়তে 1927 চনৰ 8 নৱেম্বৰত ব্ৰিটিছ সংসদে ভাৰতলৈ ছাইমন কমিছন প্ৰেৰণ কৰে। এই কমিছনে অধিক সাংবিধানিক সংশোধন সম্পৰ্কত চিন্তা চৰ্চা কৰি এক প্ৰতিবেদন প্ৰস্তুত কৰিব লগা হৈছিল। এই কমিছন কেৱল ইংৰাজলোকৰ দ্বাৰাহে গঠিত হৈছিল আৰু কোনো ভাৰতীয়ই ইয়াত স্থান পোৱা নাছিল। স্বাভাৱিকতে ভাৰতীয়সকলে এই কমিছনৰ প্ৰচণ্ড বিৰোধিতা কৰিছিল। লাহোৰত অনুষ্ঠিত ছাইমন কমিছন বিৰোধী এক প্ৰতিবাদ সভাত হোৱা লাঠি চালনাত কংগ্ৰেছ নেতা লালা লাজপত ৰায় গুৰুতৰভাৱে আহত হৈছিল আৰু ইয়াৰ কিছুদিন পিছতে তেখেতৰ মৃত্যু হৈছিল।

ছাইমন কমিছন নিযুক্তিৰ প্ৰতিবাদত ভাৰতবৰ্ষৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ নেতা আৰু দলসমূহে সাংবিধানিক সংশোধনৰ এক বিকল্প আঁচনি প্ৰস্তুত কৰিবলৈ যত্নৱান হৈছিল। সৰ্বশেষত 1929 চনৰ আগষ্ট মাহত মতিলাল নেহৰুৰ নেতৃত্বত নেহৰু সংবিধান প্ৰস্তুত কৰি উলিওৱা হৈছিল। এই নেহৰু

সংবিধানে ভাৰতৰ বাবে 'ডমিনিয়ন ষ্টেটাচ্' দাবী কৰিছিল। দুর্ভাগ্যবশত কিছুসংখ্যক মুছলিম লীগ আৰু শিখ লীগ নেতাৰ আপত্তিৰ বাবে 1928 চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত কলিকতাত অনুষ্ঠিত সর্ব দলীয় সভাত এই সংবিধান গ্রহণ কৰিব পৰা নগ'ল।

1929 চনত লাহোৰত অনুষ্ঠিত কংগ্রেছৰ অধিবেশনত পূর্ণ স্বৰাজক মূল লক্ষ্য হিচাপে এক প্রস্তাৱ গ্রহণ কৰা হয় আৰু এবছৰৰ ভিতৰত ব্রিটিছ চৰকাৰে পূর্ণ স্বৰাজৰ দাবী মানি নল'লে আইন অমান্য আন্দোলন আৰম্ভ কৰিব বুলি কংগ্রেছ কার্যনির্বাহক কমিটিয়ে ঘোষণা কৰিছিল। এই আন্দোলন আৰম্ভ কৰিবলৈ মহাত্মা গান্ধীক কর্তৃত্ব দিয়া হৈছিল। 1930 চনৰ Â12 মার্চত মহাত্মা গান্ধীয়ে লোন আইন ভংগ কৰিবলৈ তেওঁৰ সবৰমতী আশ্রমৰ (আহমেদাবাদ) পৰা গুজৰাটৰ

চিত্র ১২.২ ঃ দাণ্ডি যাত্রা, ১৯৩০



উৎস ঃ *গোগোল ইমেজ*

সাগৰীয় উপকূলত অৱস্থিত দাণ্ডি গাওঁলৈ তেওঁৰ বিখ্যাত দাণ্ডি যাত্রা আৰম্ভ কৰে। এই ঐতিহাসিক যাত্রাত পঁচিশ দিন লাগিছিল। এই আন্দোলন অতি সোনকালে বিয়পি পৰিছিল। বোম্বাই, বংগ, উত্তৰ প্রদেশ, মাদ্রাজ ইত্যাদিত অবৈধভাৱে লোন প্রস্তুত কৰা আৰম্ভ হৈছিল। ইয়াক অনুসৰণ কৰি মহাৰাষ্ট্র, কর্ণাটক ইত্যাদিত বন আইন (Forest Act) অমান্য কৰা হৈছিল। উত্তৰ পশ্চিম সীমান্তৱর্তী প্রদেশত, খান আব্দুল গফৰ খানে আন্দোলনৰ নেতৃত্ব দিছিল। তেওঁ 'ফ্রন্টিয়াৰ গান্ধী' বা সীমান্ত গান্ধী নামেৰেও জনপ্রিয় হৈছিল। তেওঁৰ নেতৃত্বত 'খুদাই খিদ্মৎ গাৰ' নামৰ সংগঠনৰ জন্ম হৈছিল। উত্তৰ-পূব ভাৰতবর্ষত ৰাণী গাইদালুয়ে বিদেশী শাসনৰ বিৰুদ্ধে বিদ্রোহৰ ধ্বজা উৰুৱাইছিল। ব্রিটিছ চৰকাৰে এই আন্দোলন দমন কৰিবলৈ নিষ্ঠুৰ দমন নীতি অৱলম্বন কৰিছিল। কংগ্রেছক নিষিদ্ধ ঘোষণা কৰা হৈছিল। গান্ধীজী আৰু আন কংগ্রেছ নেতা প্রমুখ্যে হাজাৰ হাজাৰ সত্যাগ্রহীক গ্রেপ্তাৰ কৰা হৈছিল।

লর্ড আৰ্ৱিনঃ 1926 চনৰ লর্ড আৰ্ৱিনক ভাইচৰয় হিচাবে নিযুক্তি দিয়া হয়। তেওঁৰ সময়চোৱাতেই 1927 চনত চাইমন কমিছনক ভাৰতলৈ প্রেৰণা কৰা হৈছিল। 1931 চনত গান্ধী আৰ্ৱিন চুক্তি স্বাক্ষৰিত হৈছিল আৰু আইন অমান্য আন্দোলন প্রত্যাহাৰ কৰা হৈছিল।

প্রথম ঘূৰণীয়া মেজ মেল আৰু গান্ধী - আৰ্ৱিন চুক্তি

ইতিমধ্যে 1930 চনত ব্রিটিছ চৰকাৰে ছাইমন কমিছনৰ প্রতিবেদন আলোচনা কৰিবলৈ

লণ্ডনত প্ৰথম ঘূ�ৰণীয়া মেজ মেলৰ আহ্বান কৰে কিন্তু জাতীয় কংগ্ৰেছে এই সন্মিলন বৰ্জন কৰিছিল। কংগ্ৰেছে যাতে পৰৱৰ্তী ঘূৰণীয়া মেজ মেলত অংশগ্ৰহণ কৰে তাৰ বাবে ব্ৰিটিছ চৰকাৰে কংগ্ৰেছৰ লগত এক বুজাবুজি কৰিবলৈ এইবেলি আহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছিল। শেষত গান্ধী আৰু ব্ৰিটিছ ভাইচৰয় লৰ্ড আৰ্ৱিনৰ মাজত 1931 চনৰ মাৰ্চ মাহত এক চুক্তি স্বাক্ষৰিত হয়। ইয়াকেই গান্ধী-আৰ্ৱিন চুক্তি নামেৰে জনা যায়। এই চুক্তি মৰ্মে চৰকাৰে সকলো ৰাজনৈতিক বন্দীকে মোকোলাই দিবলৈ সন্মতি প্ৰকাশ কৰে। কংগ্ৰেছেও আইন অমান্য আন্দোলন প্ৰত্যাহাৰ কৰে আৰু দ্বিতীয় ঘূৰণীয় মেজ মেলত অংশ ল'বলৈ সন্মতি দিয়ে। তথাপিও ভালেসংখ্যক কংগ্ৰেছী নেতাই এই গান্ধী- আৰ্ৱিন চুক্তিক লৈ অসন্তুষ্ট হৈছিল।

দ্বিতীয় ঘূৰণীয়া মেজ মেল

দ্বিতীয় ঘূৰণীয়া মেজ মেলত গান্ধীজীয়ে অংশগ্ৰহণ কৰিছিল। তেওঁ কংগ্ৰেছৰ পৰা একমাত্ৰ প্ৰতিনিধি আছিল। এই মেজ মেলখন 1931 চনৰ ছেপ্টেম্বৰ মাহত লণ্ডনত অনুষ্ঠিত হৈছিল। ব্ৰিটিছ চৰকাৰে যেতিয়া ভাৰতৰ ডমিনিয়ন ষ্টেটাছৰ দাবী অস্বীকাৰ কৰিছিল তেতিয়া গান্ধীজীয়ে হতাশ মনেৰে খালী হাতে ভাৰতলৈ উভতি আহিছিল। 1932 চনত দেশলৈ প্ৰত্যাৱৰ্তন কৰাৰ পিছত চৰকাৰৰ দমন নীতিৰ প্ৰতিবাদত গান্ধীয়ে পুনৰ আইন অমান্য আন্দোলন আৰম্ভ কৰিছিল। ফলস্বৰূপে কংগ্ৰেছক পুনৰবাৰৰ বাবে অবৈধ ঘোষণা কৰা হ'ল। গান্ধী আৰু অন্যান্য স্বেচ্ছাসেৱক সকলক গ্ৰেপ্তাৰ কৰা হ'ল। সাধাৰণ প্ৰচলিত আইনবোৰ প্ৰত্যাহাৰ কৰা হ'ল আৰু বিশেষ ধৰণৰ অধ্যাদেশৰ জৰিয়তে প্ৰশাসন চলোৱা হ'ল। স্বাধীনতা যুজাৰুসকলৰ ওপৰত পুলিচে নিৰ্যাতন চলাইছিল আৰু জাতীয় ভাৱধাৰাৰ সাহিত্য নিষিদ্ধ কৰা হৈছিল। চৰকাৰী এই নিৰ্যাতন অৱশেষত সফল হৈছিল কিয়নো ই ভাৰতীয় নেতৃবৃন্দৰ মাজত সাম্প্ৰদায়িকতা আৰু অন্যান্য বিষয়ত বিভাজনৰ সৃষ্টি কৰিছিল। 1933 চনৰ মে মাহত কংগ্ৰেছে আনুষ্ঠানিকভাৱে এই আন্দোলন স্থগিত ৰাখে আৰু 1934 চনৰ মে মাহত ইয়াক উঠাই লয়।



জানি থোৱা ভাল

1932 চনত ব্ৰিটিছ চৰকাৰে 'সাম্প্ৰদায়িক বাটোৱাৰা' (Communal Award) ঘোষণা কৰিছিল। এই বাটোৱাৰা ব্ৰিটিছ প্ৰধানমন্ত্ৰী ৰামশ্বে মেকডোনাল্ডে আনুষ্ঠানিকভাৱে ঘোষণা কৰিছিল। ইয়াৰ উদ্দেশ্য আছিল হিন্দুসকলৰ মাজত বিভাজন সৃষ্টি কৰা। ইয়াৰ জৰিয়তে পিছপৰা শ্ৰেণীৰ বাবে বিধান সভাত সুকীয়া প্ৰতিনিধিত্বৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল।

আইন অমান্য আন্দোলনৰ তাৎপৰ্য্য

- ইয়াৰ মূল লক্ষ্য আছিল পূৰ্ণ স্বৰাজ।
- এই আন্দোলনত মহিলাসকলে বিপুলভাৱে যোগদান কৰিছিল।
- ইয়াৰ জৰিয়তে ইচ্ছাকৃত ভাৱে আইন ভংগ কৰা হৈছিল আৰু স্বাভাৱিকতে এই আন্দোলন অধিক উগ্ৰৰূপ ধাৰণ কৰিছিল।

- অসহযোগ আন্দোলনে যেনেদৰে হিন্দু-মুছলমান সম্প্ৰীতিৰ এক নিদৰ্শন আছিল এনে সম্প্ৰীতি আইন অমান্য আন্দোলনত পৰিলক্ষিত হোৱা নাছিল।



চিন্তা-চৰ্চা কৰক ১২.৩

নিম্নোক্ত স্থানসমূহ ভাৰতৰ মানচিত্ৰত চিহ্নিত কৰক—

(ক) দাণ্ডি (খ) আহমেদাবাদ (গ) বোম্বাই (ঘ) মাদ্ৰাজ



অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং 8ঃ কোন চনত ব্ৰিটিছ সংসদে ছাইমন কমিছনক ভাৰতলৈ পঠাইছিল?

.....

প্ৰশ্ন নং 9ঃ কোন চনত লাহোৰ কংগ্ৰেছে পূৰ্ণ স্বৰাজৰ প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰিছিল?

.....

প্ৰশ্ন নং 10ঃ কাক 'সীমান্ত গান্ধী' বুলি জনা যায়?

.....

প্ৰশ্ন নং 11ঃ গান্ধী আৰউইন চুক্তি কোন চনত স্বাক্ষৰিত হৈছিল ?

.....

১২.৬ ভাৰত চৰকাৰ আইন, ১৯৩৫ চন

1935 ৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনখন ঘূৰণীয়া মেজমেল সমূহৰ প্ৰতিফলন আছিল। 1935ৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনখনেই 1950 চনৰ স্বাধীন ভাৰতৰ সংবিধানখন প্ৰস্তুত হোৱাৰ সময়লৈকে ভাৰতৰ সংবিধান হিচাপে কাম কৰিছিল। এই আইনখনৰ বৈশিষ্টসমূহ তলত আলোচনা কৰা হৈছে।

- এই আইনখনে বৃটিছ ভাৰতীয় প্ৰদেশ আৰু দেশীয় ৰাজ্যবোৰক লৈ এখন সৰ্বভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰ গঠনৰ প্ৰস্তাৱ ৰাখিছিল। বৃটিছ প্ৰদেশবোৰ এই যুক্তৰাষ্ট্ৰত যোগদান কৰিবলৈ বাধ্য আছিল যদিও দেশীয় ৰাজ্যবোৰ এই ক্ষেত্ৰত সিদ্ধান্ত ল'বলৈ স্বাধীন আছিল। এই আইনখনে এক যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় কাৰ্যবাহী আৰু এখন যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বিধানমণ্ডল গঠনৰ কথাও কৈছিল।
- 1935 খ্ৰীষ্টাব্দৰ আইখনৰ আটাইতকৈ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ বৈশিষ্ট্যটো আছিল প্ৰদেশিকবোৰৰ মাজত বিষয়বোৰ ভগাই দিয়া হৈছিল।
- প্ৰদেশবোৰৰ ওপৰত কেন্দ্ৰৰ নিয়ন্ত্ৰণ অতি কম আছিল। গৱৰ্ণৰ প্ৰদেশিক কাৰ্যবাহীৰ মুৰব্বীআছিল যদিও মন্ত্ৰীসকলৰ পৰামৰ্শ অনুযায়ীহৈ তেওঁ প্ৰশাসন চলাব লাগিছিল।

গৱৰ্ণৰ সকলক যথেষ্ট শক্তি দিয়া হৈছিল যদিও তেওঁলোকে মন্ত্রীসকলৰ কামকাজত বৰ বেছি হস্তক্ষেপ কৰা নাছিল।

- এই আইনখনৰ জৰিয়তে কেন্দ্র আৰু প্রদেশসমূহৰ মাজত ভাগ কৰি দিয়া হৈছিল। কেন্দ্রসূচীৰ অর্ন্তগত বিষয়সমূহৰ ওপৰত কেন্দ্র বিধানমণ্ডলীয়ে আইন প্রণয়ন কৰিব পাৰিছল আৰু প্রাদেশিকসূচীৰ অর্ন্তগত বিষয়সমূহ প্রাদেশিক আৰু স্থানীয় গুৰুত্বতাৰ আছিল।
- এই আইনখনৰ জৰিয়তে যুক্তৰাষ্ট্রীয় ন্যায়ালয় স্থাপন কৰা হৈছিল।



১২.৭ অধ্যয়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টো অধ্যায়ন কৰি আপুনি জানিব পাৰিলে—

- আৰম্ভণিৰ পর্যায়ত ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্রেছত নৰমপন্থী নেতাসকলৰ আধিপত্য আছিল। এই নেতাসকলে বৃটিছসকলৰ প্রতি সহিষ্ণু মনোভাৰ পোষণ কৰিছিল। সেয়েহে ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্রেছত এই প্রথম পর্যায়টোক নৰম পন্থাৰ পর্যায় ৰূপে জনা যায়।
- জাতীয় সংগ্রামৰ প্রাৰম্ভিক পর্যায়ত সাম্প্রদায়কতীবাদে মূৰ দাঙ উঠে আৰু কাল ক্রমত সাম্প্রদায়িকতাবাদে ইয়াৰ নিজৰ বাবে এক নিগাজী স্থান লাভ কৰিলে।
- গান্ধীজীৰ আগমনে কেনেদৰে জাতীয় আন্দোলনে এক নতুন গতি কৰিছিল তাক জানিব পাৰিলে। তেওঁৰ সত্যাগ্রহ, অসহযোগ আৰু আইন অমান্য আন্দোলনে এক বৃহৎ সংখ্যক জনগণক আন্দোলনটিলৈ টানি আনিছিল।
- বৃটিছ চৰকাৰে জনগণক শান্ত কৰিবৰ বাবে 1935 চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইন প্রণয়ন কৰিছিল যদিও ই বিফল হৈছিল। যদিও প্রদেশিক মন্ত্রীসভা সৰহদিন টিকি নাথাকিল।

১২.৮ প্রসংগ পুথি

1. Chapra P.N., Puuri B.N., Das M.N., Pradhan A.C (1996) : *A new advances history of India,* New Delhi, Prentice Hall of India.
2. Majumdar, R.C. Roy Chandhury, H.C., Dutta, K (1916) : *An Advanced history of India*, New Delhi, Macnillan India Ltd.
3. Grever, B.L, Mehta, Alaka (2011): *A New Look at Modern Indian History,* New Delhi, C Chand & Company Ltd.
4. Banerjee A.C (1985) : *History of India,* Calcultta, A Mukherjee & Co.Pvt.ltd.



১২.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ দক্ষিণ আফ্রিকা

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ 1917 চন

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ 1919 চন

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ 1919 চন

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ 1919 চন

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ মৌলানা মহম্মদ আলি, চৌকত আলি

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ 1922 চন

৮ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ 1927 চন

৯ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ 1929 চন

১০ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ খান আব্দুল গফৰ্ৰ খান

১১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ 1931 চন।



১২.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ 50 শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্রশ্ন ১ঃ গান্ধীয়ে অসহযোগ আন্দোলন কিয় স্থগিত ৰাখিছিল?

প্রশ্ন ২ঃ ভাৰতীয়সকলে চাইমন আয়োগৰ কিয় বিৰোধিতা কৰিছিল?

প্রশ্ন ৩ঃ নেহৰু ৰিপ'টৰ্টাৰ প্রদান খনিকৰ কোন আছিল?

প্রশ্ন ৪ঃ 'সাম্প্রদায়িক বাটোৱাৰা' (Communal Award) কোনে ঘোষণা কৰিছিল?

(খ) চমু প্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ 150–300 শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্রশ্ন ১ঃ অসহযোগ আন্দোলনৰ তাৎপর্যৰ বিষয়ে লিখক।

প্রশ্ন ২ঃ ভাৰত চৰকাৰ আইন, 1935ৰ ওপৰত এটি চমুটোকা লিখক।

প্রশ্ন ৩ঃ প্রথম ঘূৰণীয়া মেজ মেলৰ ওপৰত এটি চমুটোকা লিখক।

(গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ 300–500 শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্রশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় জাতীয় আন্দোলনত গান্ধীৰ ভূমিকাৰ পর্যালোচনা কৰক।

প্রশ্ন ২ঃ 1935 চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনৰ বৈশিষ্ট্যবোৰৰ আলোচনা কৰক।

*** ***** ***